

ผลจากการจัดการศึกษาเกษตรไทยซึ่งมีต่อการพัฒนาประเทศ

โดย

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก

บทนำ

การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตที่มีความมั่นคงอยู่บนรากฐานจริงอันถือเป็นธรรมชาติในตนเอง ถือเป็นวิถีทางซึ่งเชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถนำคนไปสู่ความรู้และมีแนวคิดลึกซึ้งถึงของจริงยิ่งขึ้นเป็นสำคัญ ดังเช่นที่มักกล่าวกันว่า "การจะเป็นผู้รู้จริงได้จำเป็นต้องเกิดจากการนำปฏิบัติจากรากฐานจริงของตัวเอง"

หากสามารถเข้าใจสิ่งที่กล่าวแล้วได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง น่าจะอุกคึกและทวนกลับมาถามตัวเองว่า "การพัฒนาการศึกษาเกษตรไทยเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว เราสามารถเห็นภาพสังเคราะห์ดังกล่าวได้ชัดเจนเพียงใด หรือว่าเป็นภาพที่สับสนทางกันเพราะ ยิ่งก้าวต่อมาควรจะยิ่งทำให้สถานการณ์ของสังคมบนพื้นฐานการเกษตร หากมองที่คน-ออกทำให้รู้สึกไม่ได้ว่าตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ"

ในฐานะที่ตนเองผ่านประสบการณ์ชีวิตมาบนรากฐานซึ่งมุ่งมั่นรักษาไว้ให้มีความอิสระมาโดยตลอด โดยถืออุดมการณ์เป็นหลักสำคัญไว้อย่างชัดเจนทำให้รู้สึกว่า มองเห็นโอกาสที่จะนำความรู้ซึ่งได้รับจากสถาบันการศึกษา มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งในด้านสังคมและธรรมชาติ เพื่อหวังนำสังคมสู่การสร้างสรรค์ แต่ที่น่าจะถือว่าสำคัญกว่าเห็นจะได้แก่ผลสะท้อนจากการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งให้โอกาสแก่ตนในการเรียนรู้ชีวิต-และสังคมอย่าง เข้าถึงความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หากมายไ้บรากฐานขาดการหยั่งรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าของสิ่งที่ตนได้รับจากประสบการณ์ชีวิต ย่อมทำให้เบี่ยงความรู้ที่อยู่เพียงด้านซึ่งเป็นตำรา รวมถึงสิ่งที่หลุดออกจากปากหรือ เขียนลงบนแผ่นกระดาษ ซึ่งมีธรรมชาติที่กำหนดให้วิถีชีวิตครบ รวมถึงผู้ซึ่ง เติบโตมาภายหลังต้องตกเป็นทาสคนอื่นที่มีโอกาสนำไปก่อนแต่ขาดความรับผิดชอบ อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

ประเทศไทย หากมองที่พื้นฐานซึ่งมีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ถือเป็นสังขรณ์ ทั้งในด้านสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะพืชหรือสัตว์ แม้กระทั่งสิ้นแร่ต่าง ๆ รวมถึงตัวพินคินซึ่งเป็นทั้งสิ่งหล่อเลี้ยงและพื้นฐานรองรับทุกสิ่งทุกอย่าง อันน่าจะถือว่ามีความสำคัญที่สุด โดยเฉพาะแก่มนุษย์ซึ่งควรถือว่าพินคินมีความสำคัญทั้งแก่จิตใจและร่างกายร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะจากความหมายนี้เองน่าจะช่วยให้แต่ละคนตระหนักชัดว่า "การเกษตรกรรมถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งกว่าการมองว่าเป็นอาชีพเท่านั้น ดังที่นำมากล่าวย้าซ้ำแล้วซ้ำเล่ากันใน-ไปปัจจุบัน"

ภาพซึ่งพบเห็นจากช่วงที่ยังเป็นเด็ก

หากชีวิตเติบโตขึ้นมาด้วยรากฐานที่มั่งคั่งหยั่งลึกซึ้งยิ่งขึ้น ย่อมมีธรรมชาติที่ให้ความสนใจทวนกลับไปพิจารณาสิ่งซึ่งตนมีโอกาสสัมผัสแต่ผ่านพ้นมาแล้ว แม้หลายต่อหลายคนที่ถูกมองว่าเป็น "นักกึก" คงต้องมองให้ลึก-ลงไปถึงเอนไซม์ระดับหนึ่งว่า "คึกในลักษณะที่มุ่งเน้นทิศทางออกไปสู่อากาศมากกว่า หรือให้ความสำคัญแก่การทวนกลับไปทวนทวนสู่คึก" มิฉะนั้นแล้วจะเกิดสภาพซึ่งเรียกว่า เน้นหนักอยู่กับกรกล่าวร้ายคนอื่นแต่ตัวเองไม่ลงมือปฏิบัติให้เห็นได้ชัดเจน

ในช่วงก่อน ๆ ไม่ว่าจะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดไหน เราก็ก็นึกไม่รู้จักใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และไม่รู้จักใช้-อาหารผสมซึ่งมีการแยกแยะแร่ธาตุต่าง ๆ ออกจากกันเป็นอย่าง ๆ แต่พินคินก็ยังชุ่มฉ่ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคง

ได้รับประโยชน์จากพืชและสัตว์อย่างสมน้ำสมเนื้อ สามารถเลี้ยงดูครอบครัวอีกทั้งเหลือขายแบ่งปันสู่บรรดาเพื่อน
ชีวิต แม้ว่าจะต้องเข้าที่คืนทำไร่ทำนา แต่ก็ไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัวและมีความเหลือมั่งมีซึ่งกว้างออกไปเรื่อย ๆ เช่น
ปัจจุบัน

บางคนอาจแย้งว่า "เราจะดอยหลังกลับไปเป็นเช่นนั้นได้อย่างไรกัน ไม่นั่นบ้านเมืองก็จะต้องค้อย
กว่าชาติอื่น" ซึ่งประเด็นนี้ผู้เขียนก็เห็นด้วยอย่างยิ่ง แต่หากนำมาคิดได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง อีกทั้งไม่คิดอย่าง"คน
เห็นแก่ตัวเองและพรรคพวก" น่าจะเข้าใจได้ไม่ยากว่า สิ่งที่น่ามากกว่าหาที่อยู่ที่ปฎิบัติวิทยาศาสตร์และอาหารผสม
แต่อยู่ที่"กระบวนการสร้างระบบเอารัดเอาเปรียบเกษตรกรซึ่งยังคงอยู่ในสภาพที่ค้อยกว่า ภายในระบบการผลิต"
และบนพื้นฐานแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาซึ่งนำเอา เงินภาษีจากคนทั้งชาติมาใช้เพื่อการจัดการ ถ้าเราไม่อาจ
พัฒนาคนให้ออกไปแล้ว มีศักยภาพและความสามารถในการปลดปล่อยปัญหาทั้งของ เกษตรกรและอุตสาหกรรมซึ่ง
รองรับคนทั้งชาติ ให้ความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในรากฐานได้แล้วคงสรุปได้ว่า "คือความสูญเสียที่น่าเศร้าที่สุด"
โดยเฉพาะผู้ซึ่งจบการศึกษาออกไปแล้วต้องกลายเป็นคนที่สุดสูญเสียคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในช่วงซึ่งผู้เขียนยังเป็นเด็กตัวเองก็ได้เห็นภาพของจริง ในขณะนั้นแม้ชาวนาในพื้นที่ซึ่งไม่ห่างจากเมือง
กรุงเทพ ฯ. มากนักก็ยังคงเข้านาจากกลุ่มศักดินา แต่ถึงปีนอกจากนำค่าเข้ามาส่งแล้วก็ยังมีผลผลิตเล็ก ๆ น้อย ๆ
เช่นกล้วย อ้อย มะพร้าว บางทีก็มีไข่เป็ดไข่ไก่จากในบริเวณบ้านมาฝากแบบ"ความมีคามเกิด" บางปีเจ้าของนา
ก็จะหาโอกาสออกไป เยี่ยมเยียนเป็นการพักผ่อนและแสดงน้ำใจไปในตัว

ในยุคนั้น การบำรุงดินเท่าที่พบเห็น ยังมีลักษณะไม่ไกลจากธรรมชาติมากนักเช่น "การใช้วัวควายไถนา
ขี้วัวขี้ควายซึ่งถ่ายลงบนพินดินก็ลงไปสู่ห้องนาคัวย แม้อาหารสัตว์ก็คือหญ้าซึ่งขึ้นตามธรรมชาติอยู่ในนาโดยไม่มีการ
ต้องเผาทั้งกันอย่างเอาจริงเอาจัง" ต่อซึ่งหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวก็ยังไม่มีกรรมนำมาเผา หากใช้เป็นอาหาร
สัตว์ในฤดูแล้ง ส่วนที่อยู่ในห้องนาคัวยก็ถูกทำนาถักใบก็ถูกไถกลบทั้งฟางทั้งหญ้าที่ขึ้นคลุมผิวดิน พอถึงช่วงคราด
เศษหญ้าซึ่งติดมากก็จะนำไปปล่อยไว้ตามริมและยกขึ้น โปะไว้บนคันนา ซึ่งมีผลทั้งเสริมแต่งคัน และหลังจากหญ้าถูก
ก็แปรสภาพเป็นปุ๋ยโดยมีน้ำฝนไหลชะกลับคืนสู่พื้นนาอีกครั้งหนึ่ง

หากเป็นข้าวฟ่างลดยซึ่งปลูกในพื้นที่ซึ่งแต่ละปีมีน้ำท่วมเป็นธรรมชาติ กระแสน้ำที่ไหลมาจากที่สูงจะนำเอา
ปุ๋ยธรรมชาติมาตกตะกอนเป็นอาหารข้าว ยิ่งเป็นพื้นที่ตามริมแม่น้ำ เช่นริมแม่น้ำปิงในเขตจังหวัดภาคเหนือ พอ
ช่วงฤดูฝนผ่านพ้นไปทำให้ระดับน้ำลดและเกิดพินดินชายฝั่งลาดลงไปเพิ่มขึ้น บ้านเรือนซึ่งอยู่ใกล้จะใช้โอกาสปลูกผัก
และทำสวนดอกไม้ไล่ตามลงไป อีกทั้งยังมีโอกาสใช้น้ำในแม่น้ำรดพืชไม้ด้วย ในทรรศนะทางใจ สายตาที่สัมผัสกับ
กระแสการเปลี่ยนแปลงในแต่ละรอบปีย่อมมีผลสะท้อนให้รู้ถึงวัฏจักรทั้งของชีวิตตัวเองและสิ่งทั้งหลาย

ในช่วงนั้นพอถึงฤดูหมกฝนและอากาศเย็นเราจึงพบว่า สองฝั่งแม่น้ำเต็มไปด้วยผักและดอกไม้ชนิดต่าง ๆ
สวยสดงดงามมากโดยที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยและยาป้องกันกำจัดศัตรูพืช และภาพดังกล่าวเป็นไปอย่างสอดคล้องกันกับฤดู-
กาล ซึ่งมีเหตุมีผลเตือนสติคนท้องถิ่นให้รู้จักถนอมรักษา รวมถึงความมีน้ำใจต่อกันและกันอีกทั้งผู้มาเยือนผสมผสาน-
กันไปในตัวด้วย

ขณะนั้นกรุงเทพ ฯ. ยังได้รับการขนานนามจากคนทั่วไปว่าเป็น"เวนิสตะวันออก" เพราะมีคูคลองเป็นพื้น
ฐานทั้งในด้านความสวยงามและนำสู่ประโยชน์ใช้สอย โดยเฉพาะเป็นลำรางระบายน้ำซึ่งสอดคล้องกันกับสภาพฝน-
ฟ้าอากาศธรรมชาติ และเป็นทางสัญจรทางเรือของชาวบ้านแม้ยังมีล้าช้างดถนนให้จับบริโภค ประชาชนคนกรุงยัง
นิยมปลูกบ้านริมคลองและมีศาลาน้ำ "พระราชพิธีแรกนาขวัญยังคงกระทำกันที่บริเวณซึ่งเรียกกันว่าทุ่งพญาไท ซึ่ง
ขณะนั้นยังเป็นทุ่งนาโล่ง ๆ "

ปัจจุบันแม้อายุผู้เขียนกำลังจะย่างเข้า 75 ปีแล้วก็ยังจำได้ดีว่าระหว่างที่ตนมีอายุเพียง 5 ถึง 10 ขวบ
พ่อและแม่มีที่ผืนหนึ่งซึ่งได้รับพระราชทานมาจากในหลวง อยู่ที่ปลายถนนเศรษฐศิริ ตำบลสามเสนในซึ่งขณะนั้นยัง

เป็นซานเมืองกรุงเทพ ฯ. และโดยทั่ว ๆ ไปก็มีสภาพเป็นห้องไร้ออกซิเจน หลังจากปลูกบ้านไม้ชั้นเดียวหลังเล็ก ๆ ขึ้นมาหลังหนึ่ง โดยที่ได้ดูบ้านพอจะเดินมุดเข้าไปได้ แต่พื้นยังคงเป็นดินแบบธรรมชาติ แม่เลี้ยงไก่พื้นบ้านไว้จำนวนหนึ่ง นำเอาตะกร้าเก่า ๆ ไปแขวนไว้ที่คานาใต้ถุนเรือน เพื่อให้แม่ไก่บินขึ้นไปออกไข่ หลังบ้านก็มีการทำเล้าเปิดโดยใช้ฝาไม้รวกขัดแตะและหลังคามุงจาก มีรั้วไม้รวกเตี้ย ๆ ล้อมลงไปใ้ในคานา ซ้อลูกเป็ดเล็ก ๆ ประมาณ 20 ตัวมาเลี้ยงไว้จนโต ทั้งเป็ดและไก่จึงให้ไข่พอใช้ในครอบครัวโดยไม่ต้องไปซื้อหาจากตลาด แถมยังเหลือแจกบรรดาญาติเพื่อนบ้านบางช่วงอีกด้วย

ผู้เขียนมักตื่นแต่เช้าตรู่และวิ่งไปเก็บไข่เป็ดในเล้าเพราะรู้สึกสนุกมาก เพราะเป็ดออกไข่แต่เช้ามืด และไม่หยุดเพียงแค่นั้น วันหนึ่งเกิดอยากดูเป็ดออกไข่ซึ่งเป็นช่วงเวลาทึบมืด ทำให้ตื่นแต่มืดเพื่อไปแอบดูตามร่องฝาไม้ขัดแตะ โดยเฉพาะการไปเก็บไข่เป็ดช่วยฝึกให้มีนิสัยเป็นคนตื่นแต่เช้าตรู่ ในช่วงวันหยุดพอสาย ๆ จะไต่ยีนไก่ตัวเมียร้อง "กระต๊าก ๆ " จะรีบวิ่งไปที่รังเพื่อเก็บไข่ หลายครั้งต้องแข่งกับคนอื่น

ในช่วงย้ายแก่ ๆ บางครั้งหลังกลับจากโรงเรียนแล้ว จะลงไปเดินบุกตามริมคานาเก็บยอดผักบุงอ่อน ๆ ยิ่งเป็นยอดซึ่งทอดยาวอยู่ตามผิวน้ำหากนำมาทำผักสดจิ้มน้ำพริกจะกรอบมาก ตัวเองไม่เพียงชอบเก็บเท่านั้นแต่ที่อีกด้านหนึ่งยังชอบรับประทาน และเกิดความรู้สึกนึกถึงว่า เราเก็บมันมาด้วยมือของเราจึงเพิ่มรสชาติในลักษณะผสมผสานกันไป บางครั้งมีโอกาสร่วมวงอาหารเย็นกับพ่อแม่ไต่ยีนคานากล่าวจากปากพ่อว่า ชอบผักบุงสด ๆ จากในคานามาก ๆ ทำให้มีความสุขยิ่งขึ้น แม่พ่อจะทำงานใกล้ชิดพระยุคลบาทมาก แต่การใช้ชีวิตของพ่อจะเรียบง่ายและไม่แสดงออกให้ลูกเห็นว่าคิดอยากได้อะไรจากใครด้วย และการถือสังจะโดยที่ตีความเป็นตัวของตัวเองนั่นเองจะเป็นเรื่องซึ่งถ่ายทอดมาถึงลูกหลายคนอย่างเห็นได้ชัด

คงต้องยอมรับว่าขณะนั้นตนยังเด็กมากแต่ก็จำได้ว่า หลังจากอายุ 10 ขวบกว่า ๆ ได้พบกับเหตุการณ์อีกทั้งกระแสน้ำจากปากต่อปากซึ่งมีมาให้สัมผัสคือ "คนในกลุ่มซึ่งเรียกกันว่าผู้รักมากคือรวมถึงมีชัยศักดิ์ ไม่เพียงเลี้ยงไก่ หากมีการเล่นไก่ โดยเฉพาะเน้นไก่พันธุ์ต่างประเทศ" เช่นโร้ดไอแลนด์ อีสตราลอป บาร์พล์มัวร์ ร็อค กันอย่างคึกคัก ช่วงดังกล่าวคงประมาณระหว่างปี พ.ศ. 2476 ถึง 2480 หากจำไม่ผิด

ที่ว่าเล่นไก่ก็เพราะมีการนำมาทำกรงเลี้ยงอย่างดี และเจ้าของจะคุยถึงลักษณะความงามภายในคนเล่นด้วยกันโดยที่คิดว่าไม่มีใครมีเป็นพิเศษ เช่นตน ขนจะต้องมีเป็นอย่างนั้น รูปทรงจะต้องเป็นอย่างนี้ และมีการซื้อขายแข่งขันราคากันจนขึ้นไปแพงลิบลิว แม้อาหารก็ต้องสั่งจากนอก การเลี้ยงก็ต้องเปิดตำรานอก และเป็นธรรมดา "เมื่อมีคานาหนึ่งย่อมต้องมีอีกคานาหนึ่งด้วย" ดังนั้น "เมื่อมีใครสักคนพูดถึงไก่พื้นบ้านก็จะถูกมองอย่างไม่สนใจ"

ร้านขายไก่บนพื้นฐานแนวคิดลักษณะนี้จึงเกิดขึ้น แม้ไข่ฟองหนึ่งก็มีราคาถึง 3 บาท ในขณะที่กล้วยเดี่ยวชามหนึ่งซึ่งเพียงด้วยเนื้อหุ้ราคาเพียง 5 สตางค์ และไข่ไก่ในท้องตลาดเพื่อนำมาทำอาหารราคาเพียง 1 สตางค์นับว่าแพงมากสำหรับคนทั่วไปซึ่งยังคงรับประทานไข่เป็ด ซึ่งฟองใหญ่กว่าและราคาถูกกว่าด้วย ยิ่งกล้วยไม้ด้วยจะตกอยู่ในสภาพเดียวกัน อาศัยที่ตนไม่ใช่คนยึดติดอยู่กับอะไรจากเกินเหตุจึงมองที่คนทำให้มองอย่างसानถึงกันได้ และมาภายหลังทำให้เข้าใจคำว่า "เล่นกล้วยไม้" ซึ่งคิดกันมาจนถึงขณะนี้

ขณะนั้นตัวเองยังเด็ก ทั้ง ๆ ที่แวดวงนักเล่นไก่ก็ไม่สนใจคนอย่างเรา อีกทั้งยังถูกดูถูกด้วยว่ายังเป็นเด็ก อีกทั้งเงินทองก็ไม่มี แต่ตนก็อุตสาหะเก็บขวดใช้แล้วซึ่งมีคนโยนทิ้งไว้ในบ้านมาขายเจ็กรับซื้อขวดซึ่งเดินผ่านหน้าบ้านเป็นประจำ จนกระทั่งได้เงินรวม 1 บาทเอาไปซื้อไข่ไก่ที่ร้านมาพักเอง โดยทำล้งไม้ใส่ไฟฟ้าให้ความอบอุ่นเพื่อใช้กกไข่ ซึ่งขณะนั้นเรียนอยู่ชั้นมัธยมตอนกลาง ๆ จึงนำเอาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์มาใช้ และอาศัยที่ชอบไปคุยกับร้านขายซึ่งเขามีสตูพักไข่ไฟฟ้าด้วย

ตนเฝ้าดูเข้าตูกกลางวัน ดูเย็นแม่ในตอนดึกหากรู้สึกตัวตื่นขึ้นเพราะเอาล้งพักไข่ใส่ไว้ในห้องนอน แต่แล้วใน

ที่สุดก็พบว่า เชื้อในไข่ตายเรียบร้อย อาจเป็นเพราะได้ไข่เก่ามาก็เป็นได้เพราะซื้อด้วยเงินเพียงบาทเดียว ถ้าเป็นไข่ชั้นดีก็คงต้องจ่ายถึงฟองละ 3 บาท แต่ตัวเองกว่าจะหาเงินได้ 1 บาทมันก็ยากแสนเข็ญดังที่เล่าไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม ความพยายามครั้งใหม่ นอกจากเก็บสะสมเงินไว้อีก ที่นี้เริ่มจากการซื้อลูกไก่เจียบ แต่คนไม่มีเงินก็ซื้อได้แต่เพียงตัวที่ไม่แข็งแรงหรืออาจอยู่ในจำพวกซึ่งคนขายคัดทิ้งแล้วก็ได้ เพราะเห็นเราเป็นเด็กคงรู้ได้ไม่เท่าทัน ดังนั้นพอโตขึ้นมาได้สักหน่อยก็ตาย

ภายใต้ภาพรวมและกระแสที่เล่ามาให้ฟังทั้งหมด ลึก ๆ มันมีอะไรแอบแฝงอยู่ แต่ในช่วงนั้นคนก็ยังเป็นเด็ก จึงขาดประสบการณ์ซึ่งช่วยให้มองเจาะลงไปได้ลึกซึ่งถึงปัญหาที่แฝงอยู่ หากเป็นเพราะชีวิตที่มั่งคั่งทำงานจากรากรูานตะบองอย่างอิสระโดยไม่คำนึงว่าตนจะได้อะไรหรือไม่ ทำให้ช่วงหลัง ๆ เริ่มค้นพบความจริงได้ลึกซึ่งยิ่งขึ้น และมองเห็นได้ชัดว่า **"ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่คนโดยแท้"**

ทำให้สันนิษฐานว่า ในช่วงของการเล่นไก่ซึ่งหยิบยกเรื่องราวมาเล่าให้ฟังนั้น น่าจะมีนักวิชาการไทยคนใดคนหนึ่งหรืออาจหลายคนซึ่งข้ามน้ำข้ามทะเลไปเรียนเมืองนอก แล้วไปพบไก่ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของเขาทำให้รู้สึกชื่นชม จึงนำพันธุ์กลับมาในขณะที่ยังขาดความพร้อมรับเพื่อหวังสร้างสรรค์ เพราะขณะนั้นคนไทยยังมีการแบ่งชนชั้นค่อนข้างมากอีกทั้งนิยมของนอก พอนำเข้ามาจึงมีผลไปคนละด้าน ซึ่งสภาพเช่นนั้นเมื่อเวลาผ่านไปมากก็พิสูจน์ตัวเองแล้วว่า ไม่ได้ช่วยให้การเลี้ยงไก่ยุคนั้นและด้วยวิธีการเช่นนั้นสามารถสืบทอดตลอดไป หากเป็นไปเพียงชั่วครั้งชั่วคราวแล้วก็จะจบ

ไก่พันธุ์จากต่างประเทศมาลูกขึ้นอีกครั้งในลักษณะที่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลอย่างเห็นได้ชัดคือยุคของอาจารย์หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจซึ่งทุ่มเทให้งานด้านนี้แทบทั้งชีวิต และไม่เพียงเน้นอยู่แต่ในด้านเทคโนโลยี หากสร้างระบบการจัดการเป็นการปูพื้นฐานไว้ให้ประชาชนผู้สนใจ ดังจะพบภาพพฤติกรรมจากมุมหนึ่ง ซึ่งท่านผู้มีความเพียรพยายามสนับสนุนให้เกิดสมาคมเลี้ยงไก่ หากคิดได้กว้างและไกลย่อมอ่านได้ว่าท่านมีเจตนาที่จะเห็นงานเลี้ยงไก่มีพื้นฐานและโครงสร้างที่กระจายและต้องการเห็นผู้เลี้ยงไก่เป็นอาชีพที่มีอสิสภาพ นับได้ว่ามีอุดมการณ์อย่างสมกับความเป็นนักวิชาการอย่างแท้จริง

กาลเวลาล่วงเลยมานานหลายปีอีกทั้งชีวิตท่านอาจารย์หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจก็ผ่านพ้นไปแล้ว สิ่งที่ยืนยันถึงสัจธรรมของสังคมให้เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ **"กิจการเลี้ยงไก่ก็ยังอยู่และเจริญเติบโตกว้างขวางยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ แต่ต่างมองที่คนซึ่งควรจะดำเนินกิจการร่วมกันบนพื้นฐานโครงสร้างการจัดการจัดการและการค้าที่อิสระ อีกทั้งเปิดโอกาสให้ชนรุ่นหลังได้เติบโตขึ้นจากจุดเริ่มต้นของแต่ละคน กลับต้องพบกับโครงสร้างซึ่งสวนทางกันกับอุดมการณ์ของท่าน ๆ ได้เริ่มต้นไว้และต่อสู้มาตลอดชีวิตบุคคลหนึ่ง"**

ทั้งนี้และทั้งนั้นหากมองที่ผู้ผลิตในระดับพื้นฐานจะพบว่า มุ่งเน้นการค้าขายหาเงินอย่างไม่สนใจกับการสืบทอดกระแส และบรรดานักวิชาการซึ่งการจัดการศึกษาผลคือออกมาเพื่อทำหน้าที่รับใช้ประชาชน ส่วนใหญ่ก็คงมุ่งเน้นหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจในลักษณะปัจเจกชน โดยที่ขาดการสืบทอดอุดมการณ์ของนักวิชาการอย่างแท้จริง และภาพเดียวกันที่กำลังเปิดเผยให้เห็นจากการพัฒนาการดู้วยไม้ด้วยจึงเข้าใจว่า แม้งานอื่นใดซึ่งอาจเกิดขึ้นอีกก็คงสะท้อนให้เห็นภาพในทำนองเดียวกัน

ทำให้นึกถึงคำปรารภซึ่งมักได้ยินเป็นครั้งคราวว่า **"ทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมขึ้นอยู่กับตัวบุคคล และขาดการสืบทอด"** รวมถึงคำกล่าวของยุคก่อนที่มักกล่าวว่า **"ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็พอกันนั้นแหละ"** ซึ่งไม่ควรคิดว่านี่คือคำกล่าวของคนโบราณแต่เข้าใจว่า **"น่าจะเป็นสังขารมณพื้นฐานของสังคม"** เพราะถ้าเป็นสังขารมณย่อมไม่มีคำว่า **"ยุคสมัย"** หากถือเป็นธรรมจักรของการเปลี่ยนแปลงเท่าที่พบเห็นได้ว่า สังคมกำลังตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ

รูปธรรมของการเกษตรไทยในช่วงที่ผู้เขียนยังเป็นเด็กเท่าที่มองเห็นได้

ในช่วงนั้นความเจริญในด้านเทคโนโลยีบนพื้นฐานชนต่างชาติดำรงเริ่มไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยโดยผ่านกรุงเทพฯ. ถ้ามองที่ชนเมืองจะพบกับภาพครอบครัวคนจีนซึ่งอพยพเข้ามาทำเกษตร เน้นการปลูกผัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมดินจะมีการปรับสภาพให้สอดคล้องกันกับธรรมชาติ เนื่องจากพื้นที่เป็นดินเหนียวและเป็นทรายต่ำ จึงมีการยกร่องระบายน้ำ ส่วนบนหลังร่องก็จะพูนดินให้ลาดลงสองด้านเพื่อช่วยให้ดินโปร่งและระบายน้ำได้สะดวก โดยที่ยังไม่มีแนวทางการใช้สารเคมีซึ่งได้จากการสังเคราะห์ แม้การกำจัดศัตรูก็ใช้รากโลตั้นแช่น้ำ

เรายังคงเห็นภาพการเกษตรแบบผสมผสานปะปนอยู่ด้วย โดยที่มีการเลี้ยงปลา เบ็ดไก่และหมูเป็นส่วนหนึ่ง และใช้มูลสัตว์ดังกล่าวนำมาทำปุ๋ย เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวก็ใช้เศษผักเป็นอาหารสัตว์โดยไม่ต้องทิ้ง แม้ในร่องสวนก็มีการปลูกข้าวเอาไว้โดยที่หวังว่า เมื่อรวงเริ่มสุกก็จะปล่อยเบ็ดลงไปกิน นอกจากนั้นยังอาจเลี้ยงปลาไว้ในร่องปลาจึงได้เมล็ดข้าวเป็นอาหารด้วย หรือไม่ก็ปลานั่นเองที่เป็นอาหารเบ็ด ไช้เบ็ดในยุคนี้จึงมีราคาถูกกว่าไช้ไก่ ส่วนการเลี้ยงไก่ยังคงกระทำกันในลักษณะผสมผสานไปกับชีวิต มีการปล่อยตามธรรมชาติและเลี้ยงด้วยเศษอาหารจากคน รวมถึงเศษพืชจากการปลูกภายในสวนด้วย แต่การนำจำหน่ายก็มีศูนย์กลางหรือที่นัดหมายกระจายอยู่เป็นแห่ง ๆ

สำหรับชีวิตในต่างจังหวัดเราจะพบว่า คนทั่วไปยังคงรู้จักและให้ความสำคัญแก่พันธุ์พืชพื้นบ้าน ในช่วงชีวิตหนึ่งของผู้เขียนซึ่งประมาณ 15-16 ขวบ เคยออกไปสัมผัสกับภาคอีสาน ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีถนนลาดยาง แต่เป็นทางเดินเกวียน และต้องนั่งเกวียนรอนแรมไปโน่นไปจากอำเภอหนึ่งถึงอีกอำเภอหนึ่ง ยังพบกับสภาพซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งสัตว์ป่าและพันธุ์พืช อีกทั้งความชุ่มชื้นของสภาพฝนฟ้าอากาศ

ระหว่างการเดินทาง เรามีชาวบ้านท้องถิ่นร่วมไปช่วยช่วยให้มีโอกาสปรึกษากันและพบว่า มีพืชธรรมชาติหลายชนิดที่รับประทานได้และเราก็ใช้พืชเหล่านี้เป็นอาหารระหว่างการเดินทางด้วย อีกทั้งพบว่านี่คืออาหารผักในชีวิตประจำวัน ทำให้มองเห็นว่า "การเข้าไปในตลาดสดของแต่ละท้องถิ่น จะมีโอกาสอ่านข้อมูลต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี" แม้การเลี้ยงไก่ในลักษณะพึ่งธรรมชาติ เราก็สามารถพบได้ในทุกครัวเรือน เมื่อก้าวมาถึงตอนนั้นทำให้อึดใจไม่ได้ว่า "ถ้าอาจารย์หลวงสุวรรณ ฯ เป็นผู้อุดมการณ์อย่างที่เราคาดคิด น่าจะมองเห็นค่าของสิ่งอยู่ในระดับลึกซึ้งจากคำถามที่ว่า เหตุใดอาจารย์ท่าน ฯ จึงเรื่องไก่และเอาจริงเอาจังมาตลอดชีวิตซึ่งคงไม่ใช่เรื่องไก่และมองที่ไก่เท่านั้น" และถ้ามองในมุมกลับจะพบว่า หากคนขาดอุดมการณ์แต่มาเริ่มต้นจับเรื่องไก่ซึ่งอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันแม้กระทั่งชาวบ้าน กระทั่งลูกหลานไปถึงเรื่องอื่น ๆ จะมีผลดีผลเสียอย่างไรต่อสังคม

ทำให้มีคำถามเกิดขึ้นในใจเพื่อฝากไว้ให้ทุกคนหาคำตอบเองว่า การจัดการศึกษาเกษตรไทยเท่าที่ผ่าน-
หันมา ได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่ามีการให้ผลดีผลเสียอะไรไว้แก่สังคมบ้าง ทั้งนี้และทั้งนั้นเพื่อทดแทนบุญคุณของประ-
ชาชนซึ่งโดยสัญชาตญาณ ค้ำชูชีวิตอยู่บนพื้นฐานการเกษตรอันควรมีความสอดคล้องกันกับธรรมชาติของท้องถิ่น โดย
เหตุที่คนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผลผลิตคนหน้าพื้นที่ซึ่งควรจะมีชีวิตที่มีความซื่อสัตย์และจริงใจ"

หันมามองที่ไม่มีผลยืนยัน แม้ที่ชนเมืองกรุงเทพฯ. จะพบว่า เรามีครอบครัวไทยซึ่งเป็นชาวสวน และการปลูกต้นไม้ผลขณะนั้นซึ่งทำกันในแถบฝั่งธนบุรี เลยลงไปถึงสมุทรปราการ และขึ้นมาถึงจังหวัดนนทบุรี เราจะพบต้นทุเรียนพันธุ์ดี ๆ และมังคุด หากลงไปเที่ยวบริเวณแถบคลองลัดหลวง ซึ่งมักเรียกกันว่า "ปากลัด" เนื่องจากมีคลองตัดคูกิ่งน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาให้เรือขนาดกลางผ่านไต่มา เป็นการย่นระยะทางและประหยัดเวลาได้มาก ในบริเวณนั้นมีการปลูกลำไยและลิ้นจี่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง แม้ในเรื่องลำไยก่อนที่จะขึ้นไปสร้างภาพพจน์

อย่างกว้างขวางอยู่ในบริเวณภาคเหนือ เช่นจังหวัด เชียงใหม่และลำพูน

สภาพพื้นฐานการทําสวนไม้ผลในช่วงนั้นที่ใช้หลัก"การพึ่งพาซึ่งกันและกันอันดีได้ก็คือหลักธรรมชาติ" ดัง-
จะเห็นได้ชัดเจนนว่า มีการปลูกต้นไม้ชนิดที่ใช้เป็นฐานและเป็นพี่เลี้ยงผสมไปด้วยคือใช้"ต้นทองหลาง"ซึ่งให้ทั้งร่ม
เงาแก่ความชุ่มชื้นของพื้นดิน และเนื่องจากเป็นพืชวงษ์ถั่วจึงมีคุณสมบัติบำรุงดินไปในตัว และไม่เพียงเท่านั้นถ้า
มองให้ลึกจะพบว่า"มีการหมักปุ๋ยธรรมชาติในลักษณะที่ไม่ต้องหมักรวมอยู่ในระบบด้วย" เพราะใบทองหลางซึ่ง
ร่วงหล่นลงสู่ท้องร่องในแต่ละปี แม้ส่วนที่ร่วงอยู่บนพื้นดินและถูกฝนชะปุ๋ยลงไปในเรื่องสวน ชาวสวนจะใช้เวลา
ในช่วงก่อนถึงฤดูฝน สาคหักโคลนหึ่งน้ำขึ้นมาบนหลังร่องสวน ถือเป็นการใส่ปุ๋ยหมักซึ่งกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตทั้ง
คนและต้นไม้

ไม่เพียงบรรยายสภาพภายในสวนเท่านั้นที่ร่วมเขียนแม้ในช่วงฤดูแล้ง แต่เชื่อว่าบรรยากาศในเมืองกรุงเทพฯ ฯ
เองก็มีส่วนได้ทั้งความชุ่มชื้นและความเย็นจากพื้นที่สวนซึ่งยาวไปตามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะด้านตะวันตก
และยังจำได้คิดถึงคำปรารภซึ่งได้ยินเป็นครั้งคราวว่า "ครอบครัวชาวสวนผลไม้ในบริเวณดังกล่าว ยุคนั้นร่ำรวย
และมีความเป็นที่กั่นแน่นหนา อีกทั้งสามารถส่งลูกหลานไปศึกษาได้ถึงต่างประเทศ"

หวนกลับไปศึกษาข้อมูลจากประวัติศาสตร์เพื่อนำมาวิเคราะห์

ถ้าเราไม่เรียนประวัติศาสตร์เพียงแต่ท่องจำเพื่อต้องการสอบเอาคะแนน หากเก็บมาคิดค้นหาเหตุผลที่-
เชื่อมโยงถึงเรื่องราวของสังคมในช่วงหลัง ๆ น่าจะพบว่า สมัยที่ประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกมาล่าดินแดนใน
ภูมิภาคเอเชียเขตร้อน ซึ่งลึก ๆ แฝงไว้ด้วยเจตนาต้องการทรัพยากรท้องถิ่นไปสร้างกระแสการเปลี่ยนแปลง-
เน้นด้านรูปวัตถุ กับอีกด้านหนึ่งก็นำเอาผลิตผลจากรากฐานของเขามาเผยแพร่เพื่อหวังเปิดตลาดในระยะยาว

ประเทศไทยเปิดประตูให้เขาเข้ามาเพราะเห็นว่ากำลังน้อยเกินกว่าที่จะต้านไว้ได้ แต่บนพื้นฐานเรา
เองก็ขาดการสานจากรูปวัตถุกลับไปหาด้านที่เป็นนามธรรม การท้าววัตถุเข้ามาเผยแพร่จึงทำให้คนท้องถิ่นต้องตก
เป็นทาสกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ"การสร้างค่านิยมที่กำหนดให้ตัวเองต้องตกเป็นทาสความ
คิด ทำให้รู้สึกว่าเขาดีเหนือเรา" จึงมีการนำคนจากเขาเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในสายงานต่าง ๆ กับอีกด้านหนึ่งก็
มีการส่งคนรุ่นหลังไปศึกษาแล้วเรียนในประเทศเขา จนมาถึงช่วงหลัง ๆ เกิดมีศัพท์ใหม่ที่เรียกกันว่า "ไปซุบซิว
กลับมาแล้วจะได้เป็นใหญ่เป็นโต"

เท่าที่มองเห็นในช่วงหลัง ๆ เนื่องจากชีวิตตัวเองยาวนานพอสมควร มีการส่งครูอาจารย์มาจากต่างประ-
เทศ ในด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการเกษตรโดยเฉพาะในด้านราชการ ซึ่งในยุคแรก ๆ ยังอยู่ภายใต้ความ
รับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูในระดับประถมซึ่งเรียกกันว่า "ปปท. หรือประ-
โยคประถมกสิกรรม" ขึ้นในภาคต่าง ๆ และในกรุงเทพฯ ฯ (ในบริเวณซึ่งสมัยนั้นยังเป็นจังหวัดธนบุรี) เข้าใจว่า
น่าจะสืบเนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า สมัยนั้นธนบุรียังมีสภาพเป็นส่วนผลไม้ที่สมบูรณ์มาก และในช่วงนั้นทางราชการ
ก็คัดเลือกนักเรียนซึ่งจะขึ้นมัธยมบริบูรณ์บนพื้นฐานทั่วไป เพื่อส่งไปเรียนต่อ ที่เรียกกันว่า "ทุน ก.พ." และเรา
ก็ทราบกันคืออยู่แล้วว่า ค่านิยมบนพื้นฐานการจัดการศึกษาไทยยึดติดอยู่กับการเรียนเก่งในชั้นเรียนอย่างแคบ ๆ มา
นานแล้ว มีทั้งสายที่ส่งไปยุโรปและสหรัฐอเมริกา

แต่จะเน้นให้เห็นชัดมากกว่าว่า ในระดับปริญญาตรีมีแนวโน้มส่งไปเรียนที่มหาวิทยาลัยในประเทศฟิลิปปินส์
ซึ่งขณะนั้นยังเป็นเมืองขึ้นของสหรัฐอเมริกา จึงมีอิทธิพลทางเทคโนโลยีที่ได้รับการถ่ายทอดรูปแบบมาจากสหรัฐ-
อเมริการอย่างเห็นได้ชัด ส่วนระดับปริญญาโทหรืออาจถึงปริญญาเอกจะเน้นไปที่มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาโดย

ตรง โดยเฉพาะมุ่งไปที่มหาวิทยาลัยซึ่งใช้ระบบพื้นฐานที่อาจเรียกว่า **"ฟังก์ชันของตัวเองอย่างอิสระ"** โดย เหตุที่ลักษณะของมหาวิทยาลัย เช่นนี้มีการใช้เกษตรเป็นพื้นฐานการศึกษาที่สำคัญด้วย ซึ่งยุคแรก ๆ เท่าที่พบเห็น เน้นไปที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งจากพื้นฐานสังคมไทยทำให้คนรุ่นหลัง ๆ นิยมตามกันไปทันอยู่ช่วงหนึ่ง

จากโรงเรียนฝึกหัดครู ปบก. ซึ่งตั้งขึ้นในภาคต่าง ๆ ก็มาถึงช่วงที่ก่อตั้ง **แม่โจ้** โดยมีการรวมและชนเอา ครูและนักเรียนไปไว้ที่นั่น ซึ่งช่วงนั้นก็มีการโอนเอางานการจัดการศึกษาเกษตรไปขึ้นอยู่กับกระทรวงเกษตรราธิการ (ชื่อสมัยนั้น) อีกทั้งมีการจัดตั้งวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขึ้นที่บางเขน หลังจากทีกระทรวงศึกษาธิการปรับโครงสร้าง พื้นฐานทั่วไปใหม่ โดยตัดเอามัธยมศึกษาตอนปลายคือ ม.7 และ ม.8 ไปเน้นในด้านเทคโนโลยีมากขึ้น จึงเกิด โรงเรียนเตรียมเพื่อสอนคนเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาในแต่ละแห่ง และขณะนั้นสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งก็ยังมี อยู่กับเทคโนโลยีแต่ละสาขาด้วย

คงจะพบกับแนวคิดที่ว่า **"ประเทศกำลังพัฒนาที่มีความจำเป็นที่จะต้องเน้นการศึกษาด้านเทคนิคให้มากขึ้น"** ซึ่งหากมองจากรากฐานที่อิสระและมองได้สองด้านน่าจะเห็นภาพสองแง่สองมุมว่า **"เป็นความจำเป็นจริง ๆ หรือ ว่าเป็นความจำเป็นซึ่งเกิดจากรับเอาอิทธิพลเทคโนโลยีเข้าไปแฝงไว้ให้มันเป็นนายเรากันแน่"** ซึ่งขณะนั้น เกษตรศาสตร์ที่บางเขน บนพื้นฐานความจริงก็ยังเป็นวิทยาลัยและมีหลักสูตรอนุปริญญาเรียน 3 ปี จากโรงเรียน เตรียมที่แม่โจ้ซึ่งผ่านมาแล้วอีก 2 ปี ซึ่งที่นั่นมีการนำเอาวิชาทั่วไปของมัธยม 7 และ 8 เค็มมาเรียนซ้ำ แต่ เอาวิชาซึ่งเกี่ยวกับเทคโนโลยีการเกษตรเข้าไปผสม และลงปฏิบัติงานในภาคสนามอีกส่วนหนึ่ง อีกทั้งยังถือส่วน นี้เป็นการปลูกฝังศีลปอย่างสำคัญด้วย

การเรียนที่นั่นในยุคนั้นก็ค่อนข้างหนักสำหรับคนซึ่งไม่สู้งานและขาดความเข้าใจถึงรากฐานตัวเองลึกซึ้ง- ถึงระดับหนึ่ง ตั้งแต่งานคืนหัวไปจนถึงงานซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องทางด้านเทคนิคแต่ก็ยังเน้นอยู่ที่ระดับพื้นดินบนพื้นฐาน- การลงมือทำจริงและมีการทำร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยให้แต่ละคนมีโอกาสสัมผัสกับความหลากหลายในด้านเทคนิค หมุน- เวียนจากงานหนึ่งไปสู่อีกงานหนึ่ง ใครไปอยู่หมวดหมู่อะไรก็ต้องทำงานตั้งแต่ล้างคอกหมู ขนขี้หมู ผสมและให้อาหารหมู ตอนหมู รวมถึงปลูกพืชอาหารหมูในลักษณะปล่อยหมูลงไปในแปลงแบบธรรมชาติ ซึ่งอีกด้านหนึ่งจะต้องมีแผนหมุน- เวียนการปลูกพืชอย่างต่อเนื่อง เป็นการอนุรักษ์ดินและขี้หมูซึ่งถ่ายลงบนพื้นดินก็ถือเป็นการหมุนเวียนบนฐานธรรม- ชาติไปในตัว ในช่วงที่ไปอยู่หมวดหมู่อะไรก็ต้องลงมือทำตั้งแต่ใช้จอบพรวนดินพรวนา โถนา กกกล้าถอนกล้า คำน้าไปจนถึง เกี่ยวข้าว นวดข้าว ไปจนถึงแยกกระสอบข้าวเข้ายุ้ง ถ้างานยังไม่เสร็จก็ต้องทำจนถึงสองยามตีหนึ่งท่ามกลาง- อากาศในฤดูหนาว

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งพบเห็นในยุคนั้นหากเก็บมาคิดคือ ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2482 ถึง 2484 ซึ่งผู้เขียนเรียนอยู่ ที่นั่น ภายในบรรยากาศของโรงเรียนมีการแบ่งครุออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่จบจากโรงเรียนในประเทศจากหลักสูตร ปบก. จะถูกเรียกว่า **"ครู"** ส่วนกลุ่มซึ่งจบปริญญาจากต่างประเทศซึ่งทั้งหมดมาจากฟิลิปปินส์จะถูกเรียกว่า **"อาจารย์"** ทำให้รู้สึกว่ามี **"มีการแบ่งชั้นเกิดขึ้นบนพื้นฐานวิชาการระหว่างนักเรียนนอกกับนักเรียนในประเทศอย่างชัดเจนมาก"** อ่านจากพฤติกรรมที่น่าปฏิบัติทำให้รู้สึกว่าเป็นที่ทราบและยอมรับกันในโรงเรียนมาแล้ว

นี่คือความจริงอีกสิ่งหนึ่งที่สอนให้คิดได้และเห็นว่า อิทธิพลต่างชาติได้เข้ามาครอบงำภูมิปัญญาท้องถิ่นแม่โจ้ ด้านการจัดการศึกษาเกษตรไทย ทำให้ผู้ซึ่งผ่านบรรยากาศเช่นนี้ไปแล้ว คงจะยังลืมความเป็นคนและกำหนดคิดให้คิด อย่างแคบ ๆ นับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในลักษณะที่หวังความเบิกกว้างและสามารถปรับใช้ได้ทุกโอกาสแทนที่จะ ปลูกอะไรปลูกตามกันไปเป็นแถบรวมถึงการฟังก็ตั้งกักรับฟังไปเป็นแถบด้วย กับอีกด้านหนึ่งนับเป็นเงื่อนไขปิดกั้นไม่ ให้คิดได้อย่างอิสระ ริเริ่มได้และหาตลาดเองเป็นเหตุโดยไม่ต้องพึ่งกระแสนัยเยียดจากทางราชการแล้วก็พากันไป ตายหึ่งยวง

ขณะนั้นการปลูกผักโดยทั่วไปยังไม่รู้จักใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ คงมีแต่การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ โดยเฉพาะเน้นที่มูลสัตว์ เช่น ชิววี่ ชีหมู และชีเป็ด เนื่องจากการปลูกผักกับการเลี้ยงสัตว์ยังมีกระแสพึ่งพาซึ่งกันและกันค่อนข้างใกล้ชิดอยู่มาก แม้นักเศรษฐศาสตร์สมัยนั้นหลายคนก็ยังมีรากฐานแนวคิดหยั่งลงถึงพื้นดินทำให้อยอมรับว่า "วิธีการดังกล่าวคือการลดต้นทุนการผลิตอย่างถึงรากฐาน" ยิ่งมองที่ระบบการทำนาด้วย ถ้าใครพูดว่าต้องใส่ปุ๋ยจะมีหลายคนหัวเราะอย่างขบขัน

บางคนอาจอ้างว่าถ้าทำ เช่นนั้นคงไม่พอกินพอใช้ ยิ่งไปกว่านั้นอาจอ้างเลยไปถึงว่า "ถ้าขึ้นหาก็คงตามคนอื่นไม่ทันเป็นแน่" แต่หากคิดอย่างไม่มีอคติตัวเองน่าจะมองเห็นอีกด้านหนึ่งและพบว่า คุณสมบัติของดินในช่วงนั้นยังไม่ถูกกิเลสคนทำลายจนต้องตกอยู่ในสภาพเลวร้าย เช่นทุกวันนี้ และถ้าไม่ล้มตัวก็อาจจะเห็นว่า "เหตุแห่งการทำลายดินก็อยู่ในรากฐานคนอื่นนั่นแหละ" การทำนาในช่วงนั้นแม้จะไม่ไ้ผลสูงมากนัก แต่ก็ไม่ทำให้เกษตรกรหลายคนต้องมีหนี้สินล้นพ้นตัวจนถึงขั้นสูญเสียที่ดิน ซึ่งคงไม่ใช่มีความหมายเพียงแค่ "เพื่อทำกิน" เช่นที่กล่าวกันจนติดปากในปัจจุบัน หากหากเป็นสิ่งรองรับรากฐานชีวิตรวมถึงครอบครัวให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นใจในสังจะ ซึ่งน่าจะถือเป็นสิ่งลึกซึ้งและสำคัญกว่า

อย่างไรก็ตาม ในหลักสูตรการเรียนการสอนที่นั่นก็มีวิชา "ดินและปุ๋ย" แต่ในสาระการสอนก็มีการกล่าวถึงแร่ธาตุต่าง ๆ ซึ่งเป็นอาหารต้นไม้ในลักษณะแยกแยะออกเป็นแต่ละชนิด และมีวิชา "อาหารสัตว์" ซึ่งก็คงมีรูปลักษณะในทำนองเดียวกัน แต่ก็มีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่า "ถ้าเน้นใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ จะมีผลทำลายโครงสร้างและคุณสมบัติของดิน"

เมื่อสถานการณ์ซึ่งเป็นของจริงเปลี่ยนแปลงมาถึงช่วงนี้โดยที่มีเสียงอ้างว่า "ถ้าไม่ใช้ปุ๋ยเคมี การปลูกพืชก็คงไปไม่รอด" จึงสอนให้รู้ถึงสังขารว่า "การเรียนในชั้นและสอนด้วยปาก หากขาดการปฏิบัติจากใจจริงเป็นสิ่งซึ่งน่าจะไม่ช่วยป้องกันแยะแก่ไขว่คว้าได้อย่างจริงจัง" ซึ่งสิ่งดังกล่าวจะเป็นไปอย่างได้ผล บุคคลผู้นำปฏิบัติย่อมต้องมีอุดมการณ์และถือสังจะไว้ได้อย่างมั่นคงด้วย

อนึ่ง ในช่วงซึ่งตัวเองเรียนอยู่ที่แม่โจ้ในยุคนั้น ยังมีสภาพบรรยากาศค่อนข้างใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น- ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา ทำให้ต้องจุดตะเกียงรั้วและอาศัยอาบน้ำในลำรางข้างถนนซึ่งระบายมาจากห้วยเพื่อใช้ในการเกษตร และอยู่หอพักซึ่งข้างฝาทำด้วยเปลือกไม้ไผ่สานกันเป็นแผงและหลังคามุงด้วยใบไม้แห้งซึ่งหาได้จากป่าในท้องถิ่น อีกทั้งในฤดูฝนยังมีไข้ป่าชุกชุมมาก จนกระทั่งช่วงหลัง ๆ มีคำกล่าวจากนักศึกษาว่า "ถ้าใครไม่- เป็นมาแลเรื่อยสนมองก็ถือว่าในทางปฏิบัติ ยังไม่ได้ประกาศเกียรติยศที่สมบูรณ์จากแม่โจ้"

ขณะที่เรียนอยู่ที่นั่นในบรรยากาศการปฏิบัติงานก็มีรถแทรกเตอร์แล้ว 1 คัน แต่หลายครั้งหลายหนในการเตรียมดินทำนาลับพบว่า ครูไชนักเรียนยื่นเรียงหน้ากระดานเอาจอบพินดินแทนไถ คนที่จะได้รับอนุญาตให้ขับรถแทรกเตอร์ไถ้นอกจากช่างเครื่องประจำแล้วเห็นจะเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนขับเอง สะท้อนภาพให้รู้สึกว่าการขับรถแทรกเตอร์เป็นของคนระดับสูง แะมีผลปลูกฝังค่านิยมให้นักเรียนรู้สึกว่า "ถ้าจะทำกาการเกษตร คงต้องใช้รถแทรกเตอร์จึงจะโก้หรู สมกับเป็นเจ้าของฟาร์มซึ่งมีความรู้แบบทันสมัย"

เมื่อชีวิตผู้เขียนเรียนผ่านมาถึงขั้นชั้นปีที่สองและใกล้จะจบ ก็พอดีเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพา ส่ง-ผลทำให้บรรยากาศในแม่โจ้ซึ่งมีแรงกดดันสูงอยู่แล้วเกิดภาวะระส่ำระสายอยู่ช่วงหนึ่ง แต่ในที่สุดก็ผ่านพ้นมาถึงช่วงจบการศึกษาจากที่นั่น แต่สิ่งซึ่งได้ยินจากปากเพื่อน ๆ หลายต่อหลายคนในช่วงนั้นก็คือ เสียงร้องตะโกนว่า- "แม้จะเป็นนักก็จะไม่ชอบมันแม่โจ้สัก" หากมองสวนทิศทางได้ย่อมทำให้รู้สึกว่า "คนเหล่านั้นกำลังมองบรรยากาศการศึกษาที่แม่โจ้ในค่านไหน" ส่วนตัวผู้เขียนเองคงรับฟังแล้วใช้โอกาสเก็บมาคิดค้นหาความจริงซึ่งแฝงอยู่อย่าง-เจียม ๆ โดยไม่มีการแสดงอะไรออกมาให้ปรากฏ

หลังจากที่ได้มาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยที่บางเขนตามหลักสูตร 5 ปี จนกระทั่งจบ จึงมีอาจารย์ผู้บริหารชวนให้

หลังจากได้มาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขนและจบหลักสูตร 5 ปี ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นครูสอนวิชาเคมีให้ผู้เขียนมาตั้งแต่เรียนอยู่ที่ปีที่ 1 อีกทั้งรู้จักผลการเรียนรวมถึงอุปนิสัยอย่างใกล้ชิด กล่าวในเชิงชวนให้ทำงานด้วยโดยถามว่า "จบแล้ว เธอจะไปทำอะไร" จึงตอบว่า "อยากกลับไปทำงานที่แม่ไว้"

คนทราบคือว่า ช่วงนั้นมหาวิทยาลัย ฯ ยังขาดครูอาจารย์มาก เนื่องจากเพิ่งตั้งขึ้นใหม่ ๆ และช่วงก่อนนั้น อาจารย์เกือบทั้งหมดที่มาสอนก็เป็นอาจารย์พิเศษ ประจำการอยู่ในกรมกองต่าง ๆ ในกระทรวงเกษตร ฯ คั้ง- นั้นหลังจากตอบไปแล้ว อาจารย์จึงปรารภต่อไปว่า "ถ้าเธอไปอยู่แม่ไว้ ฉันให้เธอได้ยศยศก็เป็นที่ลูกจ้างชั่วคราว เช่นคนงาน เธอจะต้องการอย่างไร" ผู้เขียนตอบทันทีโดยไม่ลังเลใจว่า "ผมต้องการไปอยู่แม่ไว้ครับ"

อาจารย์ในยุคนั้นก็แสนจะดี แม้ต้องการตัวลูกศิษย์แต่ก็ไม่ขัดความตั้งใจ คงปล่อยให้ไป และการที่คนเดียวตอบได้ทั้งสองด้านก็เพราะขณะนั้นสถานทีทดลอง เกษตรที่แม่ไว้แม่จะอยู่กับกระทรวงเกษตร ฯ มหาวิทยาลัย ฯ ก็อยู่กับกระทรวงเกษตรด้วย และผู้บริหารหลายตำแหน่งเป็นคนเดียวกันกับด้านวิชาการ

จึงมีคำถามว่า เหตุใดในด้านปฏิบัติ ผู้เขียนจึงเดินทวนกระแสความรู้สึกของเพื่อน ๆ ส่วนใหญ่ซึ่งเคยพูด- ว่า "ถึงเป็นนกก็จะมีปีกผ่านแม่ไว้สัก" ผู้เขียนมองเห็นอะไรจากด้านซึ่งคนอื่น ๆ มองไม่เห็น นี่เป็นเรื่องที่น่าคิด และขณะนั้นตัวเองก็ไม่อาจอธิบายให้ใครอื่นเข้าใจมันได้ เพียงบอกได้ว่า "รักที่จะไปอยู่ และรู้สึกมีความสุข อย่างที่สุด" แม้สภาพทั่ว ๆ ไปยังไม่มีน้ำประปาใช้ ไม่มีแสงไฟฟ้านอกจากกำลังที่จุดตะเกียงอยู่ และได้ยินเสียงเรไรร้อง รวมทั้งเสียงกระดิ่งผูกคอวัวเทียมล้อเกวียน ดังมาจากความมืดแล้วก็จากไปเป็นช่วง ๆ

ความจริงไม่คิดอยากย้ายเข้ากรุงเทพ ฯ เลยแม้แต่เน้อย ทั้ง ๆ ที่ตนก็เป็นคนเกิดกลางใจเมืองกรุงเทพ ฯ อีกทั้งพอก็รู้จักสนิทสนมกับผู้ใหญ่ที่มีอำนาจในกระทรวงหลายคน และแล้ววันหนึ่งก็ได้รับคำสั่งย้ายแบบที่ปัจจุบันเรียกกันว่า "ย้ายแบบฟ้าผ่า" ซึ่งหมายถึงการย้ายโดยไม่ถามไถ่อะไรทั้งสิ้น เมื่อมาอยู่กรุงเทพ ฯ ไม่นานจึงทราบความเบื้องหลังโดยที่มีคนมาเล่าให้ฟังว่า ได้ยินผู้ใหญ่ปรารภกันว่า "ถึงถามมัน มันก็ไม่ยอมมา" โดยมีเหตุผลจากด้านผู้ใหญ่ที่ตัดสินใจสั่งย้ายว่า "ต้องการนักวิจัยมีค้ำมาทำงานวิจัย เรื่องข้าวที่บางเขน โดยเฉพาะในช่วงของการปฏิรูประบบ" และทราบต่อไปอีกว่า ก่อนหน้านั้นไม่นานนัก องค์การอาหารและเกษตรสหประชาชาติได้ส่งทีมงานเข้ามาสำรวจความเป็นไปได้และเจาะหาข้อให้ไทยเป็นแหล่งผลิตข้าวเลี้ยงชาวโลก ในขณะที่สงครามโลกครั้งที่สองเพิ่งจะผ่านพ้นไปได้ไม่เกิน 5 ปี

ผู้เขียนต้องยอมรับว่า การที่ตนตัดสินใจเดินทวนกระแสในช่วงนั้น โดยเฉพาะเป็นช่วงซึ่งเพิ่งจบมหาวิทยาลัย "เสมือนเป็คนประจวบตัวเองออกสู่โลกเพื่อค้นหาความจริงให้ถึงที่สุด เป็นสิ่งคุ้มค่ายิ่งกว่าคุ้ม" ก่อนอื่นก็เริ่มพบกับสังขรณ์ของผู้ถืออำนาจเหนือ ซึ่งใช้วิสัยทัศน์ของราชการอันถือเป็นของส่วนรวม และใช้อำนาจหน้าที่ หากินจากผู้คนซึ่งอยู่ใต้อำนาจตนแทบจะทุกรูปแบบ แม้ตนจะถูกกระทบจากภาวะกดดันและหวาดระแวงซึ่งรู้สึกได้จากพฤติกรรมและอากัปกริยานานาประการ และก็ไม่มียอมตกเป็นเหยื่ออำมิสทำให้ต้องตามกระแส เหตุใดจึงสามารถทำงานริเริ่มสิ่งต่าง ๆ ให้บังเกิดผลได้ในระดับหนึ่ง

แต่สิ่งซึ่งเชื่อซัด ๆ ว่าตนได้รับประโยชน์ในด้านคุณค่า มันอยู่ในความรู้สึกจากรากฐานจิตใจ และยิ่งเชื่อว่าสิ่งซึ่งได้รับคงไม่อาจซื้อหาด้วยเงินและแลกด้วยวัตถุไม่ว่าจะมีมูลค่ามหาศาลแค่ไหน

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งตนได้รับมาเป็นความรู้และน่าจะมองที่หลักของการพัฒนาซึ่งมีผู้กล่าวยามาเป็นช่วง ๆ ว่า "การลอกเลียนแบบจากคนอื่น ไม่อาจนำการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้อย่างจริงจัง" และสิ่งนี้กระบวนการพัฒนาการเกษตรน่าจะถือเป็นบทเรียนที่สำคัญยิ่ง โดยที่ตนเองมีโอกาสสัมผัสในช่วงนั้นแต่มามองเห็นได้ชัดเจนหลังจากถูกส่งไปศึกษาดูงาน เรื่องการปลูกและวิจัยข้าวในภาคใต้ของสหรัฐอเมริกาและกลับมาแล้วช่วงหนึ่ง

ทวนกลับไปมองถึงบรรยากาศระหว่างที่ยังเรียนอยู่ที่แม่ไว้ ขณะนั้นเห็นภาพแนวคิดของผู้ใหญ่ซึ่งนำมาใช้

ปูพื้นฐานและกำหนดโครงสร้างทางการศึกษาและการวิจัยโดยที่หวังว่า น่าจะช่วยให้สานความรู้ถึงเกษตรกรได้ เช่นมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา โดยที่ให้มีสถาบันการศึกษากับสถานีวิจัยทำงานร่วมกัน และสานงานศึกษา และวิจัย รวมทั้งงานส่งเสริมเผยแพร่ให้ถึงซึ่งกันและกัน อีกทั้งมีการหมุนเวียนกันอย่างคล่องตัว

ในช่วงนั้นหัวหน้าสถานีสถิตเกษตรกับผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นคนเดียวกัน นักวิชาการระดับปริญญา จากต่างประเทศซึ่งขณะนั้นแม่โจ้เป็นที่รองรับระดับปริญญาตรีซึ่งได้รับทุน ก.พ. ของรัฐบาลไป เรียนต่อที่ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งส่วนใหญ่มีอัตราเป็นข้าราชการนักวิชาการประจำสถานีสถิตเกษตร จะมีงานสอนอยู่ในโรงเรียนด้วย รวมถึงชั่วโมงปฏิบัติงานประจำวันของนักเรียนก็มีการใช้สถานที่และอุปกรณ์ รวมถึงงานวิจัยของสถานีสถิตเกษตรโดยไม่มี การแบ่งแยก

หลังจากผู้เขียนจากมาเรียนที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เพียง 5 ปี เมื่อกลับไปอีกกลับภาพกับภาพซึ่ง เปลี่ยนไปชนิดที่อาจเรียกว่า **"หน้ามือเป็นหลังมือ"** เพราะโรงเรียนกับสถานีสถิตเกษตรภาคไม่คู่คำคู่กันแบบ ซัดเส้นแบ่งกันชัด ๆ ไม่ว่าจะใครอยู่ฝ่ายไหนจะถูกห้ามอย่างเด็ดขาดไม่ให้ไปให้ความร่วมมือกันอีกด้านหนึ่ง สิ่ง ที่เกิดขึ้นในความรู้สึกลึก ๆ ของผู้เขียน ไม่ได้มองที่ผู้ใหญ่มากไปกว่าให้ความสนใจเด็กซึ่งเป็นฝ่ายรับบาบ

เราไม่ทราบเลยว่าเหตุใดจึงมีนักเรียนกลุ่มหนึ่งเดินเข้าไปในบ้าน และขอให้ช่วยจัดทำอาหารเย็นให้ และแล้ว เราก็พบกันเป็นธรรมชาติทุกช่วงเย็น ๆ ทำให้มีโอกาสสัมผัสกันและกันจนกระทั่งสนิทสนม โดยที่ตัวเองไม่เคยสนใจหรือหันเหว่าฝ่ายไหนจะมองอย่างไรหรือทำอะไรตนในลักษณะซึ่งไม่ชอบมาพากล และในที่สุดก็รู้ได้ถึงหลักการดำเนินชีวิตได้สองด้านคือ **"ด้านหนึ่งมีการปฏิบัติปฏิบัติชอบแก่ทุกคนโดยไม่ถือพรรคถือพวก กับอีกด้านหนึ่งคือ การถือสัจจะโดยที่ความเป็นตัวของตัวเองอย่างมั่นคงอยู่กับเหตุและผล"** และเชื่อมั่นว่าสิ่งนี้เองที่ช่วยให้ชีวิตก้าวต่อมาได้อีกทั้งมีการหยั่งรู้คุณค่าอันแท้จริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หลังจากประสบการณ์ชีวิตได้ผ่านพ้นมาพอสมควร และนำเอาเงื่อนไขปัญหาต่างๆมาสืบสาวกลับไป ทำให้เชื่อว่า ความจริงของเรื่องนี้น่าจะสืบเนื่องมาจาก การไปลอกเลียนแบบโครงสร้างการจัดการการมาจากสิ่งซึ่ง พบเห็นและเกิดความประทับใจในผลงานของสหรัฐอเมริกา อีกทั้งในช่วงเรียนมักได้ยินครูอาจารย์ซึ่งจบการ ศึกษาจากดินแดนดังกล่าว มักกล่าวถึงด้วยความชื่นชมยินดีเป็นช่วง ๆ และจากประสบการณ์เท่าที่ชีวิตผ่านพ้น มานานพอสมควร อีกทั้งเป็นคนมีนิสัยสนใจนำเอาแทบทุกเรื่องซึ่งผ่านเข้ามาสู่ชีวิตชีวิตมาคิดวิเคราะห์ ทำให้ค่อนข้าง แน่ใจว่า คนจำนวนไม่น้อยยังไปสัมผัสบรรยากาศต่างประเทศกลับมา มักนำเอาสิ่งซึ่งพบเห็นและชื่นชมยินดี มากกล่าวอ้างจนเป็นนิสัย ซึ่งจริง ๆ แล้วหากมองมุมกลับจะพบว่า **"มีธรรมชาติที่ขาดความเป็นตัวของตัวเอง อยู่ในรากฐานมากพอสมควรทีเดียว"**

มีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งใคร่ขออนุญาตนำมาเล่าให้ฟังแม่หลายคนอาจเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยคือ ในช่วงนั้นการ เกษตร ยังใช้แรงสัตว์โดยเฉพาะการทำนา ยิ่งไปกว่านั้นคงไม่พบที่อื่นนอกจากที่นั่น ที่มีการใช้แรงคนไถนาด้วย ดังได้เล่าไว้แล้วว่า เมื่อถึงฤดูทำนา หลายครั้งหลายหนครูจะขึ้นเวทีและสั่งการให้นักเรียนใช้จอบขุดดินแทนใช้คันไถ ทำให้มองเห็นภาพได้ทั้งสองซั่วยู่ทำงานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ด้านหนึ่งใช้คนและจอบแทนไถเพื่อเตรียมดินทำนา กับ อีกด้านหนึ่งมีผู้อำนวยการแต่งตั้งวีรบุรุษวีรกรรมเทร็กเตอร์ สอนให้เรา เรียนรู้ถึงกฎธรรมชาติที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งอยู่ร่วมกันย่อมมีสองด้าน

ควายที่ใช้ไถนาที่นั่น ใช้สันสพายด้วยเชือกด้านเดียวคือด้านซ้ายมือของคนไถ ดังนั้นเวลาที่กำลังไถนา -

ขวา - ขวา - ขวา อยู่ตลอดเวลาและทำเสียงแหลม ๆ เพื่อให้ควายเดินชิดด้านขวาโดยหวังให้ผานไถอยู่ในร่อง
ในรอยเข้าไว้ และผู้เขียนเองก็มีงานต้องไถนาเป็นช่วง ๆ ในระหว่างต้นฤดูทำนาด้วย

ควายซึ่งถูกฝึกไว้โดยบรรยากาศของคนจนทำให้เคยชินแม้เมื่อได้ยินเสียงระฆังกลางตีบอกเวลาเที่ยงวัน
ก็จะหยุดเดินทันที วันหนึ่งก็เกิดเรื่องใหญ่โดยที่มีเพื่อนคนหนึ่งไถนามาตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยง และเห็นว่างานยัง
ค้างอยู่อีกนึกเดี๋ยวก็น่าจะเสร็จสมบูรณ์ จึงไล่ให้ควายเดินทั้งร่องไล่และในที่สุดก็ลงมือตีควาย แต่ควายก็ยังไม่ยอม
ก้าวต่อไปอีก ในที่สุดก็กระโดดออกไปด้านหน้า มือหนึ่งดึงสนสพายแล้วตัวเองก็หันหน้าไปข้างหน้า จึงมองไม่เห็น
ควายวิ่งเข้าไปใส่และซวิดเข้าที่ห้องเตมที่ เสร็จแล้วยังกระหวัดกลับ จนทำให้ตัวลอยข้ามไปตกลงด้านหลัง แม้ควาย
ทุกตัวที่ใช้งานจะถูกตีคลปลายเขาส่วนหนึ่งแล้ว แต่อย่างน้อยก็ทำให้ห้องทะเลและลำไส้แตกจนต้องเข้ารับรักษาตัวในโรง
พยาบาลอยู่นานหลายวัน

ในช่วงที่เรียนอยู่แม่โจ้อาจมีหลายคนรู้สึกว่าตนตกอยู่ในสภาพอานาจมืด เนื่องจากทุกคนตั้งแต่เริ่มต้นเรียน
จะรู้แต่เพียงว่า มีคะแนนความประพฤติประจำตัวไว้คนละ 100 คะแนน แต่การตัดคะแนนความประพฤติถือเป็น
สิทธิ์และอำนาจของครูแต่ละคนซึ่งกระทำได้อย่างอิสระโดยที่ไม่มีการชี้แจงเหตุผลและไม่ประกาศให้ทราบแม้ผ่าน
ช่วงสอบปลายปีไปแล้ว แต่ก็มักถูกประกาศไว้ให้รู้แต่เพียงว่า ใครถูกตัดคะแนนความประพฤติรวมแล้วเกิน 10
คะแนนจะไม่มีสิทธิ์สอบไล่ ยิ่งเกิน 15 คะแนนก็จะถูกตัดชื่อออก หากเป็นช่วงจบการศึกษาถ้าถูกตัดคะแนนความ
ประพฤติเกิน 5 คะแนนจะไม่มีสิทธิ์เข้าเรียนต่อที่บางเขน กระแสข่าวลือซึ่งแพร่สะพัดอยู่ในหมู่นักเรียนในเรื่อง
นี้แม้หลายคนอาจเห็นว่าเป็นคำขู่ แต่ก็สร้างความหวาดกลัวและแรงกดดันภายในสะสมไว้มาก

แม้พิธีรับน้อยใหม่ซึ่งเข้าใจว่า เริ่มต้นจากที่นี่ และสืบสานมาจากบรรยากาศในมหาวิทยาลัยที่ประเทศ-
ฟิลิปปินส์ และลูกกลมออกไปอย่างกว้างขวางในบรรยากาศการศึกษาของไทย ก็คงมีสภาพอยู่บนฐานแนวคิดเดียวกัน
กับการนำปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องคะแนนความประพฤติดังได้กล่าวแล้ว เมื่ออยู่ครั้งหนึ่งซึ่งนักเรียนน้องใหม่ร้องให้ไปฟ้อง
ครูถึงบรรดาบ้านพักและครูคนนั้นก็จบมาจากฟิลิปปินส์ พอครูได้ฟังก็ตอบไปว่า "ไม่ต้องไปเสียใจอะไร พี่หน้า
เธอก็ยังมีโอกาสทำต่อ" แม้ในขณะที่ลงมือกระทำการก็จะมีครูระดับผู้ใหญ่กลุ่มหนึ่งยืนดูอยู่ในความมืดด้วย จากภาพ
ที่สะท้อนออกมาดังกล่าวดำเนินให้สันนิษฐานว่า น่าจะมีครูอาจารย์รุ่นก่อน ๆ ซึ่งไปยึดติดเอารูปแบบของวิธีการที่ใช้
กันอยู่ในต่างประเทศ แล้วนำมาแพร่เชื่อเสมือนสร้างบ่วงแห่งกรรมที่คล้องกันเป็นสายโซ่ และมีธรรมชาติซึ่งบาน-
ปลายอีกทั้งรุนแรงยิ่งขึ้น

แม้มองผ่านมุนนี้เข้าไปสู่ระบบสังคม ถ้าถือรากฐานซึ่งปลอดจากการยึดติดในระดับหนึ่งน่าจะเห็นได้ว่า สิ่ง
ดังกล่าวน่าจะเป็นส่วนหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลหล่อหลอมความคิดให้ปรากฏออกมาในลักษณะ "อานาจนิยม" อันเป็นสิ่งสวน
ทางกันกับด้านคุณธรรมที่หวังได้ว่าจะช่วยแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ อีกทั้งนำสังคมไปสู่กระแสการสืบทอดสรรพสิ่งทั้ง
หลาย และคนซึ่งยังคงยึดติดอยู่กับรูปแบบ มักมีแนวโน้มมากกล่าวอ้างว่า ถ้าไม่รักษาสິงนี้เอาไว้ ส่วนรวมก็จะ
ไปไม่รอดโดยเน้นที่หมู่คณะ ซึ่งหากมองได้ลึกซึ้งจะพบกับความสับสนระหว่างคำว่าหมู่คณะกับพรรคพวก

หากอยู่บนฐานพรรคพวกย่อมก้าวต่อไปไม่นาน และแล้ววันหนึ่งก็จะพบกับความร้าวฉาน ซึ่งก็เชิงแก่กันเอง
เนื่องจากการช่วงชิงผลประโยชน์ส่วนตน หากเน้นอยู่ในด้านนี้จริง ความหวังของเกษตรกรซึ่งหวังพึ่งพาย่อมมี
ธรรมชาติที่ลดถอยลงไปด้วยตัวของมันเองเป็นสังขธรรมเช่นกัน

ผู้เขียนมีโอกาสสัมผัสการศึกษาเกษตรที่บางเขนในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงจากวิทยาลัยมาเป็นมหาวิทยาลัย
โดยที่ในปี พ.ศ. 2486 คนเรียนอยู่ในชั้นปีที่สอง และขณะนั้นหลักสูตรอนุปริญญาเคิม 3 ปีก็ยังคงอยู่ แต่ถ้าคะแนนสูง
ถึงระดับหนึ่งและประสงค์จะต่อไปสู่ระดับปริญญาก็สามารถกระทำได้ โดยที่ศึกษาต่อไปอีก 2 ปีและทำวิทยานิพนธ์
ด้วย

ในช่วงนั้นโครงสร้างการจัดการในมหาวิทยาลัยยังมีสภาพใกล้ธรรมชาติดุจดวง เพราะยังไม่มีแผนผังสาขาวิชาและภาควิชาปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม จึงทำให้แนวคิดนิสิตและครูอาจารย์ยังมีรากฐานสานถึงซึ่งกันและกันปรากฏเห็นได้เป็นบางช่วง แต่บางช่วงก็สะท้อนพฤติกรรมออกมาปรากฏในลักษณะแยกส่วนจนกระทั่งแยกพวกให้สามารถเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนแล้ว

ทั้ง ๆ ที่ตัวเองมีผลการเรียนในสาขาวิชาเคมีค่อนข้างเหนือคนอื่น แต่ก็รู้สึกว่าในช่วงว่างมักพยายามสอนเพื่อน ๆ จากธรรมชาติความเข้าใจของคนเป็นการช่วยเหลือแทนที่จะคิดจะแยกตัวต่อไปเพื่อหวังให้ตนเองเหนือคนอื่นยิ่งขึ้นไปอีก ถ้าจะถามจากความรู้สึกลึก ๆ แล้วก็คือ **มีความรู้สึกที่ไม่เห็นด้วยกับการมุ่งเรียนเพื่อให้ตนได้ที่นั่งในชั้น โดยที่เข้าใจว่านั่นคือการคิดเอาเปรียบคนอื่น** และถ้าปล่อยให้บรรยากาศการศึกษาเป็นไปในแบบนี้แล้ว เราจะกระจายการศึกษานบนพื้นฐานคุณภาพผู้ต้องดิ้นได้อย่างไรกัน และคงพบว่ายิ่งกระจายก็ยิ่งกระจายความค้ำค้ำทางความคิดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

เนื่องจากตัวเองไม่มีคติอยู่กับอะไร ประกอบกับช่วงนั้นกรมศุลกากรมีหน่วยงานวิชาการและนำปฏิบัติอยู่ในบริเวณเกษตรกลางบางเขนด้วย อีกทั้งเทคนิคในการตอนหมักตัวเมียเพิ่งเข้ามาใหม่ ๆ ตนจึงไปตีสนิทกับนักวิชาการจนกระทั่งในที่สุดระหว่างช่วงปิดภาคการศึกษา ตนและเพื่อนคนหนึ่งก็มีโอกาสเข้าไปเรียนจนกระทั่งนำปฏิบัติเป็นผลสำเร็จอย่างคล่องแคล่ว จนเป็นที่กล่าวขวัญกันขณะนั้นว่า มีนิสิตสองคนเก่ง เรื่องตอนหมักตัวเมียมาก และมักถูกขอร้องให้ไปทำในที่ต่าง ๆ เป็นครั้งคราว แต่ก็ไม่ได้ยึดคติอยู่กับมัน คงมุ่งถ่ายทอดให้คนอื่นต่อไป

ในช่วงนั้นได้มีโอกาสสัมผัสกับครูอาจารย์ซึ่งมุ่งทำงานอย่างจริงจังและใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายหลายคน แต่ถ้ามองลึก ๆ และไม่มีคติอยู่กับเพียงตัวบุคคล จะเกิดความรู้สึกเช่น เดิมว่า เท่าที่มีโอกาสสัมผัสกับแนวคิดและบรรยากาศซึ่งมีผลต่อการจัดการศึกษาเกษตรไทยแล้ว ก็อดที่จะรู้สึกไม่ได้ว่า มีการมุ่งเน้นอยู่ที่ด้านเทคโนโลยีอย่างชัดเจน และหากสามารถมองเห็นภาพรวมของชีวิตได้ชัดเจนน่าจะเป็นภาพที่แท้จริงชัดเจนยิ่งขึ้น **เห็นและเข้าใจถึงสังขารของชีวิตคนลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ** และในช่วงหลัง ๆ ก็มักมีเสียงสะท้อนออกมาจากคนบางคนบางกลุ่มซึ่งปรารถนาว่า **"การพัฒนาเกษตรไทย เข้าไม่ถึงคน"** ซึ่งประเด็นนี้ผู้ที่หย่อนด้วยคุณธรรมย่อมมองเห็นได้ไม่ถึงจึงมักกล่าวว่า **"ก็ผมลงไปสัมผัสกับชาวบ้าน แล้วจะว่า เข้าไม่ถึงคนได้อย่างไร"**

อนึ่ง ชีวิตผู้เขียนนับว่าโชคดี โดยที่มุ่งมั่นรักษาสุขภาพหรือความเป็นตัวของตัวเองไว้อย่างมั่นคงจากการทำงานในสิ่งที่รักและสนใจบนพื้นฐานความรักซึ่งมีต่อเพื่อนมนุษย์อย่างไม่เลือกพวก เลือกลูก โดยไม่หวั่นไหวต่ออิทธิพลอำิสสินจ้างไม่ว่ารูปแบบไหนมาโดยตลอด เปิดโอกาสให้เข้าใจคนและสังคมถึงสังขารได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นอย่างน่าสนใจและมองเห็นกำไรชีวิตซึ่ง เชื่อว่าน่าจะเป็นภาพที่แท้จริงชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

วันหนึ่งก็มาถึงช่วงซึ่งมีโอกาสสัมผัสกับบัณฑิตจากเกษตรซึ่งเป็นชนรุ่นหลังหลายปี โดยที่เข้าไปขอพบถึงที่บ้านและแจ้งความจำนงว่า ขอมาสัมภาษณ์ถึงปัญหาการศึกษาเกษตรไทย เพื่อนำไปใช้เผยแพร่ในงานส่งเสริม หลังจากที่ถูกโยนในลักษณะเชื่อมโยงถึงกันของสิ่งต่าง ๆ ได้ช่วงหนึ่ง ผู้ขอสัมภาษณ์ก็หยุดนิ่งแล้วเอ่ยปากต่อไปว่า **"เท่าที่พูดมาแล้วไม่ใช่การศึกษาเกษตร แต่มาลงที่การศึกษาทั่วไป"**

ทำให้ได้ข้อมูลซึ่งเกิดมีคำถามว่า **"เหตุใดบุคคลากรผู้ทำงานด้านส่งเสริมเกษตร จึงลงไม่ถึงพื้นฐานตัวเอง ทำให้สะท้อนความรู้สึกออกมาในลักษณะแยกส่วน อีกทั้งมีรูปแบบเป็นเอกเทศด้วย"** นี่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งซึ่งหยิบยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้แต่ละคนนำไปวิเคราะห์ค้นหาความจริงบนพื้นฐานตนเอง และแต่ละคนคิดได้แค่ไหนหากรู้ได้จริง เพราะไม่ปฏิเสธรวมถึงไม่ได้แย้งคนอื่น นั่นคือความจริงของสิ่งซึ่งเริ่มเกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่วิถีทางที่สร้างสรรค์ได้ แม้เพียงเริ่มเกิดขึ้นก็ตาม เพราะการปฏิเสธตัวเองเป็นสิ่งปิดกั้นภูมิปัญญาซึ่งแต่ละคนมีเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว

ชีวิตเกษตรกรไทยหากมีรากฐานอยู่ที่พื้นดินจริง หากใช้เกษตรกรเพียงวันสุดสัปดาห์ ยังตกอยู่ในสภาพย่ำแย่รวมถึงตึกหนักซึ่งเกิดจากกระแสอุตสาหกรรมข้ามชาติซึ่งเข้ามาฉกฉวยโอกาสช่วงชิงแรงงานในครอบครัวไปครอบ

ครองถือเป็นเจ้าของ เข้าเจ้าของ และใช้วิธีการซึ่งส่งผลทำลายความเป็นมนุษย์ของบรรดาลูกหลาน เพียงเพื่อหวังให้อยู่สนองประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น หากมองได้ลึกซึ้งถึงรากฐานจริง ทำให้สามารถเข้าใจว่าการเกษตรคือวัฒนธรรมหาใหม่มองอย่างตื่นขึ้นเพียงแค่ว่าคืออาชีพ น่าจะมองเห็นภาพที่เชื่อมโยงถึงกันได้ว่า "เมื่อวัฒนธรรมท้องถิ่นต้องสูญเสียอย่างถึงรากฐาน การเกษตรซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตคนท้องถิ่นย่อมจำต้องสูญเสียด้วย"

ดังนั้น เราจึงน่าจะหันมาพิจารณาค้นหาความจริงในด้านวัฒนธรรมให้ลึกซึ้งถึงรากฐานเพื่อหวังเข้าใจได้ถึงแก่นแท้ โดยเหตุผลที่ว่า "เหตุของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดภาวะสูญเสีย เป็นสิ่งปรากฏอยู่ในรากฐานคนทั้งสิ้น" แม้ภาพในด้านวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาปรากฏเช่นทุกวันนี้ หากมองที่คนก็มองเห็นว่า เป็นเพียงภาพเปลือกนอกซึ่งเกิดจากการเข้าใจไม่ถึงความจริงเป็นส่วนใหญ่ เมื่อวัฒนธรรมซึ่งเป็นฐานชีวิตต้องสูญเสียทุกสิ่งย่อมไม่มีเหลือในที่สุด

หากเข้าใจจริง สังคมน่าจะเปลี่ยนสภาพจากความขัดแย้งจนถึงขั้นทะเลาะกันรุนแรงยิ่งขึ้น มาเป็นการร่วมมือกันมุ่งมั่นปฏิบัติบนรากฐานความรู้สึกซึ่งสงบและมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่ว่าจะยืนอยู่บนพื้นฐานการเกษตรหรือสาขาอื่นใด ย่อมมองเห็นและเข้าใจถึงความเป็นหนึ่งอันถือเป็นธรรมชาติในความรู้สึกแต่ละคน เมื่อนั้นทุกสิ่งทุกอย่างย่อมสนองประโยชน์สู่แนวทางสร้างสรรค์เริ่มจากตนเอง และขยายวงออกสู่สังคมกว้างยิ่งขึ้น กับอีกคำคนหนึ่งย่อมพบความสุขที่แท้จริงจากการทำงานได้ทุกรูปแบบและทุกโอกาส

แต่หากเข้าใจถึงสังคมน่าจะ มนุษย์ที่เกิคว่าก็เพื่อเรียนรู้ ซึ่งถือว่ามีเป้าหมายลึกซึ้งที่สุดหากคิดได้ถึง ย่อมช่วยให้เข้าใจถึงสังคมน่าจะได้ด้วยตนเองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อมีเกิดย่อมมีดับอย่างปราศจากการละเว้น ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีรูปลักษณะและสภาวะอย่างไร ดังนั้นในช่วงชีวิตใครที่เข้าถึงได้เร็วย่อมถือเป็นที่น่าพอใจชีวิตที่แท้จริง เพราะช่วยเปิดโอกาสให้พลังในการทำงานปรากฏออกมาอีกทั้งอยู่เหนือความหือฉวย โดยเฉพาะครูอาจารย์จะไม่ละทิ้งศิษย์ รวมถึงผู้บริหารไม่ว่าในระดับไหนย่อมไม่ละทิ้งคนซึ่งชีวิตยังค้ำค้ำกว่าคนด้วย อีกทั้งผลซึ่งสะท้อนกลับมาสนอง ล้วนถือเป็นศิริมงคลแก่ตนเองอย่างแท้จริงทั้งสิ้น